

Forskerutdanningsmelding 2009

**Det humanistiske fakultet
Universitetet i Bergen**

1. RAPPORTERING KVANTITATIVE INDIKATORER

Resultatindikator	2009		2010
	Måltall	Resultat	Måltall
Totalt antall disputaser	30	21	27
Antall uteksaminerte ph.d-kandidater pr. vitenskapelig årsverk (prof./førsteam.)*	0,17	0,12	0,15
Antall nye doktorgradsavtaler**		19	
Antall aktive ph.d-kandidater**		154	
Tilsatte i departementsfinansierte stipendiatstillinger*	75	70,1	74
Tilsatte i bidrags- og oppdragsfinansierte stipendiatstillinger*	10	10,2	6
Gjennomstrømming på disputerte ph.d-kandidater**		3,28	
Tilsatte i departementsfinansierte postdoktorstillinger*	5	8,5	12
Tilsatte i bidrags- og oppdragsfinansierte postdoktorstillinger*	6	14,7	11

*Basert på tall fra DBH pr. 01.10.09

**Basert på tall fra FS

2. KVALITATIVE VURDERINGER

a) Kvalitativ omtale av hver resultatindikator

Kommentarer til resultater 2009

Etter et svært godt år i 2007 med hensyn til gjennomførte disputaser klarte ikke fakultetet å nå måltallet verken i 2008 eller 2009. Dette kan tyde på fakultetet på bakgrunn av 2007-resultatet har satt seg litt for ambisiøse mål de siste årene. I 2009 ble det gjennomført kun 21 disputaser, hvorav 20 ph.d. og 1 dr.philos. Tre avhandlinger ble refusert, en til dr.philos.-graden og to til ph.d.-graden. Felles for kandidatene som fikk avhandlingene underkjent, er at de er eksterne, ikke tilsatt i stipendiatstillinger, og ikke har arbeidsplass i det fagmiljøet de er tilknyttet. Dette samsvarer med fakultetets oversikter for de siste 10 årene, som bekrefter en statistisk større sannsynlighet for underkjenning for kandidater utenfor fagmiljøene. Flere institutter melder om lavere antall innleverte avhandlinger og disputaser enn forventet, mens

andre er i en mellomfase med hensyn til kandidater ved at de har mange som er midt inne i løpet, og få som nærmer seg avslutning. Det er vanskelig å peke på noen spesifikk årsak til at måltallet ikke ble nådd. Det er imidlertid et faktum at det generelt brukes for lang tid til bedømmelsen. Gjennomsnittstiden fra innlevering til disputas i 2009 var 6,3 måneder, og ingen av kandidatene som leverte avhandlingen i andre halvår, fikk disputere innen utgangen av året. Vi har også flere unge kandidater enn tidligere, og 35 % kandidatene er kvinner. Mange er i en etableringsfase, og vi har registrert en god del fødselspermisjoner, som i seg selv nødvendigvis ikke medfører økning i nettotiden, men som fører til utsatt innlevering i forhold til opprinnelig plan. Vi har også registrert en tendens til at mannlige kandidater tar ut en større del av fødselspermisjonen enn tidligere.

I 2009 var gjennomsnittsalderen ved disputas for ph.d.-kandidater 37,7 år. Justerer vi for kandidater med ekstern arbeidsplass var gjennomsnittsalderen 35,5 år.

Det brukes generelt store veiledningsressurser på den enkelte kandidat, men samlet sett vurderer fakultetet det slik at det er et rimelig forhold mellom ressursbruk og gjennomføring. Avlagte disputaser pr. vitenskapelig årsverk er lavere enn måltallet. Det er imidlertid en direkte sammenheng mellom uteksaminerte kandidater per vitenskapelig årsverk og avlagte disputaser, og da må nødvendigvis forholdstallet gå ned når måltallet for disputaser ikke blir nådd og antallet stillinger er konstant. Antall disputaser pr. ansatt er likevel gått litt opp siden 2008. Vi vil ellers påpeke at fakultetet har stor fagbredde, og forholdstallet vil variere mye fra fagmiljø til fagmiljø. Det vil også antallet kandidater.

I 2008 var det relativt store avvik mellom tall innrapportert til DBH og FS-tall både med hensyn til nye ph.d.-avtaler og totalt antall aktive ph.d.-kandidater ved fakultetet. Tallene for 2009 viser stort samsvar mellom DBH og FS. Fakultetet har i 2009 gjort en betydelig innsats for å kvalitetssikre dataene som rapporteres til DBH og vil fortsatt ha fokus på å eliminere avvik mellom reelle tall og innrapporterte tall.

Instituttene framdriftsrapporter viser imidlertid fremdeles flere aktive kandidater enn registrert. Årsaken til dette er at instituttene tar med kandidater som er ferdige med perioden, men som ikke har levert avhandling, og som heller ikke har søkt om forlengelse eller på annen måte meddelt at de fremdeles er aktive med intensjon om å levere. Fakultetet vil følge opp i forhold til disse kandidatene. Fra og med vårsemesteret 2010 må alle aktive ph.d.-kandidater ved Universitetet i Bergen registrere seg på studentweb hvert semester. Vi anser innføring av ph.d.-registrering som et godt hjelpemiddel for å få oversikt over aktive ph.d.-kandidater.

Antallet stipendiater med ulik finansiering er basert på årsverk i DBH pr. 01.10.09. Det vil derfor være et visst avvik mellom DBH-tall og fakultetets egne tall pr. 31.12.09 siden flere av de nye stipendiatene tiltrådte først etter rapporteringstidspunktet. Det vil dessuten være et avvik mellom DBH-tall og det reelle antallet personer i de ulike kategoriene fordi DBH teller årsverk.

Fakultetet har i tillegg en rekke stipendiater med annen arbeidsgiver. Dette blir ikke gjenspeilet i DBH. Ifølge FS har fakultetet 31 stipendiater med finansiering fra Lånekassen og andre institusjoner, som for eksempel NHH og høyskoler. Fakultetet har dessuten en god del ph.d.-kandidater som er fast ansatt ved andre institusjoner, og som bruker forskningsdelen i stillingen sin til å arbeide med en doktoravhandling.

Med hensyn til postdoktorer viser DBH at fakultetet ligger over måltallet både for egenfinansierte og eksternfinansierte stillinger. Fakultetet ser positivt på at det er gitt mulighet til å omdisponere et visst antall stipendiatstillinger til postdoktorstillinger. Dette gjør det mulig å ta vare på de beste forskerrekruertene samt bygge opp og styrke kompetansen innen satsingsområder.

Fakultetet har rullerende opptak til den organiserte forskerutdanningen og opererer derfor ikke med spesifikke ph.d.-kull. Det er således lite hensiktsmessig å angi gjennomstrømming for disputerte kandidater i forhold til kull. Gjennomsnittlig netto tidsbruk for de 20 kandidatene som var del av den organiserte forskerutdanningen, var imidlertid 3,28 år. Dette er en forbedring på 0,56 år sammenlignet med 2008. 16 av kandidatene hadde sin arbeidsplass i fagmiljøet ved fakultetet. Netto tidsbruk for disse var 3,12 år. Kjønnfordelingen for de 20 kandidatene var 7 kvinner og 13 menn. Av disse var 5 kvinner og 11 menn lokaliserte i fagmiljøene. Gjennomsnittlig netto tidsbruk for kvinnelige kandidater totalt var 3,30 år, mens mannlige kandidater brukte 3,27 år. For kandidater med arbeidsplass i fagmiljøene var gjennomsnittet 3,12 år for kvinner og 3,13 år for menn. Selv om det til dels er store forskjeller mellom kandidatene i netto tidsbruk, må vi totalt si oss tilfredse med forbedringen i gjennomstrømming fra 2008 til 2009 og konstaterer at snittiden nå nærmer seg normert. Vi erfarer at stadig flere av kandidatene i den organiserte forskerutdanningen leverer på normert tid korrigert for permisjoner av ulike slag.

Instituttene og sentrene arbeider målrettet for å følge opp ph.d.-kandidatene og sørge for gode rammevilkår for både opplæringsdelen og arbeidet med avhandlingen. Viktigheten av å integrere kandidatene i fagmiljøet blir særlig understreket. Dette skal oppnås blant annet ved å trekke dem aktivt inn i forskningsgruppene, samt ved å legge til rette for og støtte annen faglig og sosial aktivitet som inkluderer kandidatene og den øvrige staben. Det rapporteres om sammenfall mellom tett oppfølging og gjennomføringsgrad. Eksterne kandidater har generelt svakere gjennomføring enn kandidater som er integrert i fagmiljøet. Dette bekreftes av gjennomstrømningstallene. Fakultetet ser integrering av eksterne kandidater som en stor utfordring.

Fakultetet har nå tre forskerskoler, og i tillegg fungerer CMS som en forskerskole. Det finnes derved fakultære tilbud til de fleste som er tatt opp til den organiserte forskerutdanningen ved fakultetet. Fagmiljøet ved Griegakademiet – Institutt for musikk arbeider for tiden med å få etablert en regional forskerskole i musikk i regi av Musikknett Vest. SKOK har inngått avtale med de øvrige kjønnsforskingsmiljøene i Norge om oppretting av en nasjonal forskerskole i kjønnsstudier med rullerende lederskap fra og med 2011, mens SVT har som langsiktig mål å etablere en nasjonal eller internasjonal forskerskole i samarbeid med det nasjonale fagrådet i vitenskaps- og teknologistudier.

Måltall for 2010

Fakultetet vil fortsatt jobbe for å nå måltallene, spesielt med hensyn til gjennomføring. Gjennom tett oppfølging av framdriftsrapportene og medarbeidersamtaler med stipendiatene tar instituttene og sentrene sikte på å fange opp eventuelle problemer og få oversikt over progresjonen. Enhetene har god oversikt over hvem som vil slutføre i løpet av året, og rapportene tyder på at måltallet for 2010 vil bli nådd. Det blir imidlertid påpekt at siden måltallene refererer til avlagte disputaser, er instituttene avhengige av at kandidatene leverer i vårsemesteret for at disputas skal kunne finne sted samme år. En forsinkelse i levering på et par måneder, vil derved ofte medføre at disputasen først kan finne sted det påfølgende året. Derfor vil muligheten for å nå måltallet i stor grad avhenge av antall innleverte avhandlinger ved utgangen vårsemesteret. Som tidligere nevnt var gjennomsnittstiden fra innlevering til disputas 6,3 måneder i 2009. Det blir en utfordring å få ned denne tiden slik at kandidater som leverer tidlig i høstsemesteret, får disputert innen årets utgang.

Pr. 15.03.10 er tre disputaser for ph.d.-graden gjennomført. I tillegg er én ph.d.-avhandling og én dr.philos.-avhandling godkjent for disputas. 10 avhandlinger, hvorav 2 for dr.philos.-graden, er under bedømmelse, mens 6 avhandlinger, alle ph.d., er underkjente. Det siste

tallet er urovekkende stort, og instituttene vil bli bedt om å vurdere om dette er tilfeldig eller et tegn på strukturelle svakheter ved utdanningsopplegget.

Med hensyn til rekrutteringsstillinger har fakultetet pr. 15.03.10 tilsatt i 74 egenfinansierte og 6,8 bidrags- og oppdragsfinansierte stillinger. Fakultetet har dessuten under tilsetting 8 egenfinansierte stipendiatstillinger fordelt til instituttene. Fakultetet har videre tilsatt i 10,3 egenfinansierte og 12,55 bidrags- og oppdragsfinansierte postdoktorstillinger.

b) Generell kvalitativ presentasjon av resultat, planer, utfordringer og prioriteringer

Status for oppfølging av handlingsplan for forskerutdanning

I slutten av 2009 satte fakultetet ned et utvalg for implementering av universitetets handlingsplan for forskerutdanning. Utvalget har fått i mandat å lage en plan for fakultetets oppfølging av handlingsplanen, samt å gå gjennom opplæringsdelen og vurdere de organisatoriske rammene rundt denne. I mandatet heter det videre at dannelsesaspektet ved opplæringsdelen også bør vurderes. Utvalget er kommet godt i gang med arbeidet og vil legge fram en innstilling om opplæringsdelen i april. Deretter vil utvalget ta for seg de ulike tiltakene i handlingsplanen og foreslå hvordan og når hvert enkelt skal innføres.

Fakultetet ser på implementering av handlingsplanen som en prosess og anser det nyttig å utveksle erfaringer om blant annet midtveisevaluering med søsterfakultet som allerede har iverksatt dette. NTNU er spesielt aktuelt i denne sammenhengen. Fakultetet har ellers langt på vei allerede innført flere av tiltakene, som for eksempel tilsetting og opptak i én og samme prosess. I instituttene forskningsstrategier legges det dessuten generell vekt på å styrke forskerutdanningen og en rekke tiltak er implementert eller under implementering på instituttnivå. Best mulig integrering i aktive forskningsgrupper framholdes som spesielt viktig, men forskningsgrupper er ennå så nye ved fakultetet at dette ennå ikke er et realistisk mål for alle stipendiatene.

Doktorgradsprosjektene ved de ulike fakultetene kan være av svært forskjellig karakter. Ved Det humanistiske fakultet er individuelle prosjekt fortsatt det mest vanlige, mens det ved andre fakultet er vanligere med prosjekt som er tettere integrert i større forskningsprosjekter. Vi ser imidlertid at dette blir vanligere også ved vårt fakultet, særlig knyttet til eksternt finansierte prosjekter. Virkemidlene for å bedre gjennomstrømningen og få ned gjennomsnittsalderen må ut fra dette også kunne variere fra fakultet til fakultet. Vi vil i denne sammenhengen påpeke at stipendiatrekrutteringen er langt bedre innen humaniora enn for eksempel innen realfagene, og de prosjektene som blir finansiert, har ofte svært høy kvalitet på grunn av den store konkurransen. Instituttene melder at de fortsatt ønsker å satse på de mest lovende rekruttene gjennom åpne utlysinger, samtidig som en søker å styrke rekrutteringen gjennom større, ofte eksternt finansierte forskningsprosjekt.

Fakultetet har som nevnt startet prosessen med å vurdere de organisatoriske rammene rundt forskerutdanningen. Forskerutdanningen skjer ikke lenger bare i et en-til-en-forhold mellom kandidat og veileder, men også innenfor rammene av forskningsgrupper og forskerskoler. I tillegg er SVT involvert i utdanningsløpet til den enkelte kandidat. Det er fortsatt behov for en rolleavklaring mellom disse, samt en klarere ansvarsfordeling. Diskusjoner om hva en ph.d. skal være og hva vi som institusjon vil med denne utdanningen, vil også kunne komme i kjølvannet av handlingsplanen. Implementeringsprosessen knyttet til det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket vil kunne være en god anledning til å ta opp de overordnede spørsmålene om innhold og form. Kvalifikasjonsrammeverket muliggjør også en videre implementering av Dannelsesutvalgets anbefalinger.

Stipendiatene ved Det humanistiske fakultet har på eget initiativ og med støtte fra fakultetet dannet STIP-HF, som er et fagpolitisk og faglig-sosialt utvalg for ph.d.-kandidater på tvers av fag- og instituttgrenser. Det er stor aktivitet i gruppen, som blant annet er høringsorgan for saker som gjelder forskerutdanningen. STIP-HF er også representert i utvalg knyttet til saker som gjelder ph.d.-gruppen, som for eksempel utvalget for implementering av handlingsplan for forskerutdanning.

Utfordringer med hensyn til vitenskapsteori og etikk

Fakultetet har et godt samarbeid med Senter for vitenskapsteori. Ved Det humanistiske fakultet omfatter vitenskapsteori og etikk 15 studiepoeng, som er en obligatorisk del av forskerutdanningen og består av en kursdel og et vitenskapsteoretisk innlegg. Enkelte tilbakemeldinger har tydet på at opplegget kunne være mer fagspesifikt i forhold til de ulike disiplinene innenfor humaniora. Kontakten mellom fakultetets forskerskoler og SVT er god, og det pågår diskusjoner omkring dette. Utvalget for implementering av handlingsplan for forskerutdanning er blitt bedt om å se spesielt på omfanget av den vitenskapsteoretiske delen og forholdet mellom allmenn og fagspesifikk vitenskapsteori. Så langt tyder imidlertid alt på at det eksisterende opplegget fungerer godt, og at det er stor tilfredshet blant ph.d.-kandidater og fagmiljø både med hensyn til kursdelen og det vitenskapsteoretiske innlegget. Det framheves at forberedelse og framlegging av innlegget har merverdi ved å være avhandlingsdrivende og gi overførbare ferdigheter. I samarbeid med forskerskolene kan det gjøres tilpasninger som møter behovet for mer fagspesifikk vitenskapsteori. Det er imidlertid en utfordring å få kandidatene til å gjennomføre vitenskapsteoretisk innlegg relativt tidlig i forskerutdanningen. Fagmiljøene framhever at det bør legges sterkere føringer for gjennomføring tidlig i utdanningsløpet, og at det bør settes inn tiltak som bidrar til at kandidatene ikke bruker mer tid på selve innlegget enn det det er normert til. Dette kan for eksempel gjøres ved å sette innleveringsfrister.

Undervisning i etikk inngår i det obligatoriske kursopplegget ved SVT. Flere institutter har dessuten egne etiske komiteer som også vurderer spørsmål knyttet til forskerutdanningen, særlig forhold av fagspesifikk karakter. Fakultetets miljøer har stor bevissthet omkring etikk i alle tre utdanningssykluser, og det arbeides med ulike prosjekter i flere miljøer.

Tiltak for å bedre gjennomstrømning og gjennomføring i 2010

I de senere årene er det blitt langt større bevissthet både blant veiledere og kandidater om viktigheten av å fullføre forskerutdanningen på normert tid. Gjennomsnittstallene for gjennomføring viser at fakultetet er på rett vei. En enda bedre integrasjon av ph.d.-kandidatene i forskningsmiljøene, blant annet ved tilknytning til forskningsgrupper på instituttnivå, anses som et viktig virkemiddel. Fagmiljøene har påbegynt dette arbeidet, men det er fremdeles en vei å gå, spesielt med hensyn til eksterne kandidater. Dette er en utfordring, og i 2010 må det jobbes videre med denne problematikken med tanke på å finne bedre løsninger for dem det gjelder. Prosjekter som ikke fullføres, er et tap både for kandidaten selv og for fakultetet, og det er ressursmessig viktig å få kandidatene til å fullføre og disputere. Generelt må tiltak for å bedre gjennomstrømmingen og gjennomføringen settes inn på et tidlig stadium i forskerutdanningsløpet. Flere institutter melder om at det er igangsatt ulike tiltak som forhåpentligvis vil gi effekt i 2010.

Fakultetet anser innføring av midtveisevaluering som et viktig virkemiddel for å avdekke flaskehals underveis for den enkelte kandidat og regner med at dette tiltaket vil kunne bidra positivt til både gjennomføring og gjennomstrømning når det blir implementert. Fakultetet vil ellers påpeke at utfordringene i forhold til bedre gjennomføring og gjennomstrømning ikke

bør ses separat fra innføringen av det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket spesielt og spørsmålet om hva UiB ønsker med forskerutdanningen sin generelt.

Fakultetet har ph.d.-kandidater ansatt i 3-årige og 4-årige stillinger, de første uten arbeidsplikt, de siste med arbeidsplikt tilsvarende et årsverk. Tilbakemeldinger tyder på at arbeidsperioden organiseres svært ulikt fra institutt til institutt, og at enkelte fagmiljøer legger svært store arbeidsbyrder på ph.d.-kandidatene ved å gi dem ansvar for undervisningsemner med tunge veiledningsbyrder og mange studenthenvendelser. Det kan være behov for at fakultetet går inn med en ytterligere tydeliggjøring av retningslinjene for arbeidsperioden. Fakultetet planlegger videre å undersøke om arbeidsperioden påvirker avhandlingsarbeidet ved å sjekke om det er noen vesentlig forskjell i gjennomstrømning og gjennomføring for kandidater med og uten arbeidsplikt.

Fakultetet vil påpeke at for å få en god oversikt over årsakene til svak gjennomføring og frafall trengs det likevel noe mer enn analyse av kvantitative data. Kunnskapsgrunnlaget om årsakene til dårlig gjennomføring og frafall må økes, gjennom samtaler med kandidatene i forhold til hvilke problemer de møter underveis i forskerutdanningen. Innføring av midtveisevaluering i tillegg til de årlige medarbeidersamtalene som gjennomføres på instituttnivå med utgangspunkt i framdriftsrapportene, vil kunne gi viktig informasjon for kartlegging av eventuelle avvik og årsaken til disse.

I den sisten tiden har antall underkjenninger som nevnt ovenfor økt betydelig, og fakultetet ser med bekymring på denne utviklingen. Det er helt nødvendig å forstå årsakssammenhengen for å kunne sette inn eventuelle tiltak, og fakultetet vil utrede mulige årsaker. Fakultetet er kjent med at dette synes å være et økende fenomen også på nasjonalt plan.

Forholdet mellom forskerutdanning og forskningssatsinger

Fakultetet har de siste årene utlyst stipendiat- og postdoktorstillinger øremerket tematiske satsinger og større eksternfinansierte prosjekter. De fleste egenfinansierte stipendiatstillingene er imidlertid utlyst som åpne, og instituttene har rangert søkerne i forhold til kvaliteten på prosjektbeskrivelsen, grunnkvalifikasjoner og muligheten til å bli integrert i et godt forskningsmiljø. Den endelige rangeringen av alle de aktuelle søkerne ble tidligere gjort på fakultetsnivå. I 2010 er imidlertid de ledige stipendiatstillingene fordelt til instituttene, som også gjør den endelige rangeringen ut fra egne prioriteringer. Det blir da opp til instituttene om de ønsker å ta hensyn til konkrete forskningssatsinger innen eget fagmiljø.

Forskerskoler som virkemiddel i forskerutdanningen og i forhold til forskningssatsinger

Som tidligere nevnt, prioriterer fakultetet forskerskolene høyt. Alle som blir tatt opp til den organiserte forskerutdanningen får tilbud om å knytte seg til en forskerskole, og tilbakemeldingene fra fagmiljøene er entydige med hensyn til forskerskolenes positive rolle som faglig arena for ph.d.-kandidatene. Deltakelse i forskerskoler er imidlertid valgfritt, og fakultetet må vurdere om det skal bli krav om tilknytning for alle kandidater.

Fagmiljøene understreker imidlertid at det er for tidlig å trekke vidtrekkende konklusjoner om forskerskolenes betydning. De fleste av fakultetets institutter er flerfaglige, og det framheves at det i mange tilfeller er mer rasjonelt å søke å få dekket behovet for fagspesifikke og fleksible opplæringstilbud ved andre universiteter, nasjonalt og internasjonalt, enn ved de lokale forskerskolene.

Som tidligere nevnt, understreker fagmiljøene i sine rapporter at det er sammenfall mellom tett oppfølging og gjennomføringsgrad. Eksterne kandidater har generelt svakere gjennomføring enn kandidater som er integrert i fagmiljøene. CMS har skilt seg spesielt ut med hensyn til gjennomføring på normert tid. Ph.d.-kandidatene ved CMS har sine veiledere ved faginstuttene, men senteret fungerer på mange måter som en forskerskole, der kandidatene også oppholder seg rent fysisk. På denne måten blir kandidatene del av et tett, større forskningsmiljø som går på tvers av tradisjonelle faggrensener, og som har stor internasjonal aktivitet. Det kan synes som en slik organisering omkring satsinger kan virke spesielt stimulerende. Det kan således diskuteres om tettere tilknytning mellom forskerskoler og gode og aktive forskningsmiljøer kan være en vei å gå.

Fakultetet vil avslutningsvis påpeke at forskerskolebegrepet nå er blitt så mangfoldig at det på institusjonsnivå ikke kan sies noe entydig om hvordan forskerskolene fungerer som virkemiddel i forskerutdanningen. Fakultetet er derfor av den oppfatning at et mer kvalitativt utredningsarbeid vil være viktig for å få et bedre kunnskapsgrunnlag for veien videre.